ústav), v Mitrovicích, Temešváru (městský), Uj Juttaku (soukromý ústav) a Vácově.

Ústavy učitelské povolány jsou k tomu, by odchovávaly a vzdělávaly školám zdatný dorost učitelský, který by plnou měrou zastati mohl povinnosti svého stavu vznesené naň zejména říšským zákonem o školách národních (ze dne 14. května 1869 č. 62 ř. z.). Tento zákon, jakož i zákon ze dne 2. května 1883 č. 53 ř. z. vytýká v §§ 26—42 zásadní ustanovení o vzdělání učitelstva a o způsobilosti pro úřad učitelský na školách národních. Nařízením min. kultu a vyučování ze dne 31. července 1886 č. 6031 vydán byl organisační statut pro ústavy učitelské. Jsou pak ústavy učitelské v užším (u nás obvyklém) významu t. j. ústavy věnované vzdělání učitelů a ústavy pro vzdělání učitelek. Industriálním učitelkám a učitelkám na školách mateřských dostává se vzdělání buďto na ústavech ku vzdělání učitelek nebo ve zvláštních kursech.

I. Předměty vyučování.

1. Na ústavech ku vzdělání učitelů učí se: náboženství, paedagogice s praktickými cvičeními, jazyku vyučovacímu, zeměpisu, dějepisu a nauce o ústavě vlasti, mathematice a měřickému kreslení, přírodopisu, silozpytu, zemědělství se zvláštním zřetelem k povaze půdy domoviny, krasopisu, kreslení od ruky, hudbě (zejména církevní), tělocviku. Kromě toho mají býti chovanci obeznámeni, je-li v místě k tomu ovšem příležitost, s methodou vyučování hluchoněmých a slepých, jakož i s organisací mateřských škol a vychovatelně pro marně zpustlé děti. Se schválením ministerstva kultu a vyuč. možno vyučovati též jiným živým řečem.

2. Kromě nauky o zemědělství mají ústavy pro vzdělání učitelek tutéž osnovu učební, pokud se týká, rozšířen tu počet předmětů ženskými pracemi ručními. Dle příležitosti má se chovankám dostati zasvěcení v organisaci školy mateřské. Pravidelně vyučovati se má náboženství každého vyznání, jestliže na dotyčném ústavu jest celkem (ze všech tříd) aspoň 20 žáků a zavedeno-li v třídách náboženství jakožto předmět povinný (obligátní). Dle potřeby učiti se mají na ústavu chovanci i druhému jazyku zemskému, aby případně i jím schopni byli vyučovati.

II. Vzdělání průpravné a vzdělání na ústavu.

1. Dle § 32 cit. novely ze dne 2. května 1883 č. 53 ř. z. musí žák vstupující na ústav učitelský při přijímací zkoušce osvědčiti jen znalost předmětů vyučování na školách měšťanských, kdežto říšský zákon z r. 1869 požadoval za podmínku přijetí odbytá studia na nižším gymnasiu nebo nižší reálné škole.

2. Kdežto § 29 říš. zák. o školách národních předepisoval pro vyučování na ústavech pro vzdělání učitelů jako povinné předměty nauku o výchově a o vyučování, dějiny těchto obou věd a vědy pomocné, obmezuje § 29 cit. novely počet těchto předmětů jen na pedagogiku spojenou s praktickými případy (zrušeny tedy dějiny pedagogiky a vědy pomocné).

3. Cit. § 29 říš. zákona o školách národních nařizoval pro chovance (t. j. pro chovance mužské) vyučovaeí v nauce o řeči a písemnostech a znalost literatury; naproti tomu ukládá § 29 cit. novely jedině znalost řeči a upouští od požadavku znalosti literatury.

4. § 29 říš. zákona o školách národních předepisoval nauku o ústavě vlasti za předmět samostatný, avšak § 29 cit. novely spojuje předmět tento s vuyčováním dějepisu.

Obdobným způsobem obmezena jest látka (§ 30 novely), pokud jde o ústavy ku vzdělání učitelek.

III. Organisace.

Každý úplný ústav učitelský má pravidelně čtvero ročníků (v Dalmácii jsou 3 kursy) a školu cvičnou, dle okolností též třídu průpravnou; veškery tyto části dohromady jsou školským útvarem podléhajícím řízení jednotnému. Ve třídách průpravných a v jednotlivých ročnících ústavů učitelských, jakož i ve zvláštních kursech učebních vyučuje se bezplatně. Ku praktickému vzdělání kandidátů stavu učitelského jest při každém ústavu zřízena obecná škola jakožto tak zv. škola cvičná neboli vzorná, při ústavech ku vzdělávání kandidátek stavu učitelského jest též škola mateřská. Pravidelně též jest přidělen ústavům učitelským přiměřený kus pozemnosti, kdež prakticky se vzdělávají chovanci v zemědělství.

IV. Do prvního ročníku přijímají se chovanci (pokud se týká, chovanky) fysicky schopní, mravně neúhonní, s přiměřeným vzděláním a pravidelně již 15 let staří; ministr má právo mimořádně prominouti nedostatek stáří tohoto, ale jen nejvýše o 6 měsíců (může býti tedy někdo přijat jsa $14^1/_2$ roků stár). Průkaz o přiměřeném vzdělání předběžném zjišťuje se přísnou zkouškou přijímací (z předmětů obligátních na školách měšťanských); těm, kdož mají v hudbě předběžné vzdělání, dává se přednost. Kandidátům takto kvalifikovaným přístupny jsou veškery ústavy učitelské veřejné; vyznání jich nemá tu vlivu.

V. Zkoušky učitelské způsobilosti.

Dokončiv běh vyučovací (pokud se týká, studia na ústavě učitelském) koná kandidát přísnou zkoušku ze všech předmětů, jimž se na ústavu učí, a dostává po úspěšném odbytí jejím vysvědčení dospělosti, kteréž činí jej způsobilým k tomu, by prozatímně byl ustanoven za podučitele neb učitele (nař. min. kultu a vyučování ze dne 31. července 1886 č. 6031). Má-li býti kdo ustanoven definitivně za podučitele neb učitele školy obecné, musí vykázati se vysvědčením učitelské způsobilosti, kterého se nabývá zvláštní zkouškou odbývanou pravidelně aspoň po dvouleté, uspokojivě konané službě učitelské (praktické) při některé obecné škole národní veřejné nebo práva veřejnosti požívající. Chce-li kdo státi se definitivně podučitelem neb učitelem škol měšťanských, musí podrobiti se zvláštní zkoušce způsobilosti k vyučování na školách měšťanských; ke zkoušce té přistoupiti mohou kandidáti, kteří aspoň tři léta k úplné spokojenosti učili na školách narodních, nebo jiných školách. Ministr vyučování má právo zkoušky této sprostiti osvědčené odborné (technické) učitele zvláštních kursů spojených s jednotlivými školami. Zkouška způsobilosti učitelské koná se před zvláštní komisí, kterou jmenuje ministr vyučování; skládá-li kandidát zkoušku způsobilosti k vyučování v náboženství, povolávají se do zkušební komise zástupcové dotyčné církve nebo příslušného vyznání. Zkoušku lze opakovati pravidelně jen jednou; výjimku může připustiti jen ministr kultu a vyučování k návrhu komise zkušební. Jestliže kandidát složivší zkoušku učitelské způsobilosti po dobu delší tří let neučil na některé škole práva veřejnosti požívající, musí se poznovu zkoušce podrobiti, chce-li býti jmenován na podobné škole definitivně. Dispens z požadavku tohoto udílí v závažných případech ministr kultu a vyučování. Ustanovení toto nevztahuje se k učitelkám industriálním

a k učitelkám škol mateřských (nař. min. ze dne 8. dubna 1880 č. 4210 věst. č. 10).

VI. Další vzdělávání učitelstva ve směru pedagogickém a vědeckém zabezpečeno a podporováno býti má časopisy školskými, knihovnami učitelskými, občasnými poradami učitelskými (viz čl. »Porady učitelské«) a kursy pokračovacími. V každém okresu školním založiti se má učitelská knihovna; pokračovací kursy konají se pravidelně při ústavech učitelských v době prázdnin a učitelstvo musí se kursů těchto súčastniti, jestliže k tomu bylo zemským školním úřadem vyzváno (§§ 38—41, 43 a 44 říšsk. zák. o školách národních). Kursy tyto trvají 4—8 neděl a zabývají se všemi předměty, kterým se učí na ústavech učitelských, zejména pak předměty reálními. Okresní školní inspektoři mají co rok zemskému úřadu školnímu označiti ony učitele, u kterých bylo by účastenství v kursech pokračovacích žádoucím. Zemský úřad školní povolává učitele a označuje jim ústavy, kdy odbývá se kurs pokračovací. Učitelům v kursech těchto vyučujícím dostává se zvláštní remunerace; učitelům, kteří vyučování se účastní, nahražují se výlohy cestovní a stravné (obnosem paušalním). Kromě těch učitelů, kterým to zemský školní úřad nařídil výslovně, mohou se pokračovacího kursu súčastniti jako posluchači i všichni ostatní učitelé.

VII. Soukromé ústavy učitelské.

Soukromé ústavy učitelské mohou býti zřízeny, jestliže splněny byly tyto podmínky.

1. Stanovám a osnově učební, jakož i každé změně jich musí se dostati schválení ministra kultu a vyučování.

2. Ředitelí a učitelí (učitelkami) na ústavech těchto mohou být jen takové osoby, které vykázati se mohou vysvědčením způsobilosti učitelské pro školy měšťanské a vedle toho tříletou praktickou službou při některé škole. I tu může ministr kultu a vyučování uděliti dispens, zvláště, je-li jiným způsobem prokázána způsobilost učitelská. Za těchže podmínek mohou se zříditi učitelské semináře, kde se dostává chovancům vedle vyučování i bytu a zaopatření (§ 68 říšského zákona o školách národních).

VIII. Služné učitelstva státních ústavů učitelských a škol cvičných s těmito ústavy spojených.

Služné těchto učitelů upraveno bylo zákonem ze dne 19. září 1898 č. 174 ř. z., kterýž platnosti nabyl 1. říjnem 1898. Ředitelům státních ústavů učitelských dostává se vedle služného a pětiletých přídavků hlavních učitelů funkčního přídavku 500 zl., ředitelové zařaděni jsou do VII. třídy hodnostní, výjimečně i do třídy VI. (srv. §§ 3 a 5 odst. 1 cit. zák.). Systemisované služné hlavních učitelů stanoveno pak na 1400 zl. ročně. Vedle toho má hlavní učitel jako takový nárok žádati každých pět let za zvýšení služného a to až do dovršení 25leté služby, může tedy žádati pětkráte za zvýšení služného; po uplynutí prvního a druhého pětiletí (tak zv. kvinkvenálky) obnáší toto zvýšení vždy 200 zl., při každém dalším pětiletí činí zvýšení toto 300 zl. Doba, kdy vzchází nárok na jednotlivé pětileté přídavky, řídí se dle dne právoplatného ustanovení za skutečného učitele (§§ 1 a 2 cit. z.). Učitelé hlavní zařaděni jsou do IX. třídy hodnostní, mohou však býti povýšeni na základě naprosto uspokojivých služeb do třídy VIII. i VII., ovšem vždy v přiměřených a zákonem

vytknutých oddílech časových; v případech zvláštního zřetele hodných netřeba omezení tohoto dbáti (srv. § 5 cit. zák.).

Hlavním učitelům spravujícím ústav učitelský povisorně, dostává se remunerace rovnající se funkčnímu přídavku řediteli ústavu vyplácenému (t. j. 500 zl. — srv. § 3 cit. zák.). Roční služné učitelů, kteří ustanoveni byli na místo hlavního učitele provisorně, obnáší 1200 zl. a vedle toho požívají přiměřeného aktivního přídavku IX. třídy hodnostní (přídavek ten počítá se dle místa, v němž ústav se nalézá). Nároku na kvinkvenálky mají tito učitelé teprve když jmenováni byli definitivními učiteli hlavními; při tom mohou si započísti, splněny-li zákonné podmínky, i dobu služby provisorně konané (§ 4 cit. zák.).

Služné (systemisované) učitelů škol cvičných státem vydržovaných vyměřeno jest na ročních 1100 zl. I tito učitelé mohou žádati postupně — jak shora při služném učitelů hlavních vylíčeno — za zvýšení služného až do dovršeného 25 roku služby; jenže tu pro první dvě pětiletí obnáší dotčené zvýšeni služného 100 zl., po dalších třech pětiletích 150 zl. (srv. §§ 6 7 cit. zák.); učitelé škol státních cvičných zařaděni jsou do X. třídy hodnostní. Podučitelé těchže škol jsou v XI. třídě hodnostní a mají 700 zl. ročního služného (srv. §§ 8 a 9 cit. zák.). Provisorní učitelé státních škol cvičných mají ročního služného 1000 zl. a aktivní přídavek s X. třídou hodnostní spojený. I zde platí zásada započítatelnosti doby služební v provisorní vlastnosti ztrávené (§ 10 cit. zák. a § 4 téhož zák.) pokud jde o nárok na přiřknutí kvinkvenálek. Služební taxu, předepsanou zákonem, zapraviti dlužno jen ze služného; naproti tomu lze také započítati do pense jen služné (u ředitelů též funkční přídavek §§ 3 a 11 cit. zák.). Na příště nepovolují se již subsistenční přídavky poskytované na základě nejv. rozh. ze dne 15. března 1895 a ze dne 28. června 1895 státním zřízencům čtyř nejnižších hodnostních tříd, jakož i přídavky k subsistenčním poplatkům suplentům povolované na základě nejv. rozh. ze dne 30. června 1895 (§ 12 cit. zák.).

Co do započítatelnosti doby služební a zejména co do nároků na zvýšení služného učitelstva přestupujícího z jiných škol *státních* (zejména středních, průmyslových) stanoví zákon, že pokládá se za *to*, (jako kdyby dotčené osoby byly sloužily na ústavech učitelských nepřetržitě (§ 13 odst. 1). Ve příčině ústavů učitelských, škol středních, obecních a zemských, jež požívají práva veřejnosti, rozhoduje reciprocita ústavy těmito šetřená a výslovné prohlášení předkem již dané od těch, kdož ústavy ty vydržují (§ 13 odst. 2).

Ustanovení podávající tuto ve stručných rysech hlavně reformu jedné části úřednictva státního v ohledu služného, neodnášejí se k učitelstvu na oněch cvičných školách, které vydržovány jsou po rozumu § 67 odst. 2 zákona ze dne 14. května 1869 č. 62 ř. z. z prostředků státních jen *částečně* (§ 16 cit. zák. z r. 1898).

Ústavy veřejné pro vážení a měření.

I. *Pojem.*

Za *veřejné ústavy pro vážení a měření* jsou prohlášeny ústavy, jež jsou zvláště vládou autorisovány k odvažování a odměřování zboží a ku měření stupňů pálených líhových tekutin a nadány právem, aby vydávaly osvědčení s průvodní mocí veřejných listin o vykonaném